

Lietuvos totoriai

Nr. 3 (185)

2025 m. liepa–rugsėjis

ISSN 1822–2072

Laikraščiu „Lietuvos totoriai“ – 30 metų!

Šiomet sukanka 30 metų, kai leidžiamas laikraštis „Lietuvos totoriai“

1995 m. įsikūrė Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga (LTBS), kuri pagal idėją turėjo jungti visas totorių bendruomenes Lietuvoje. LTBS pirmininku buvo išrinktas doc. dr. R. Makaveckas, kuris iškėlė mintį leisti bendruomenės laikraštį. R. Makaveckas, G. Sitdykovas ir A. Jakubauskas tapo laikraščio steigėjais.

G. Sitdykovas buvo žurnalistas, dirbo Šalčininkų rajoninio laikraščio „Šalčia“ redakcijoje. Jis tapo laikraščio „Lietuvos totoriai“ vyriausiuoju redaktoriumi. Jo iniciatyva išleisti 5 pirmi mūsų laikraščio numeriai, kurie buvo atspausdinti Šalčininkuose. Tai buvo A3 formato 4 puslapių laikraštis, leidžiamas kartą per mėnesį. Greitai G. Sitdykovas susidūrė su finansiniais sunkumais ir laikraščio leidimą jau 1995 m. liepos mėn. nutraukė.

Atsiradus personaliniams kompiuteriams, laikraščio leidimas pasidarė gana paprastas. Vieną pirmųjų kompiuterių įsigijo kauniečiai, todėl laikraščio leidimas persikėlė į Kauną. 1996 m. liepos mėn. buvo išleistas laikraščio 6 numeris, kuris išspausdintas Kauno politechnikos instituto spaustuvėje. Laikraščio leidimą organizavo R. Makaveckas ir J. Ridzvanavičius. Vėliau prisijungė G. Sitdykovas, kuris iš inercijos buvo laikomas vyriausiuoju redaktoriumi. Leidome kartą per mėnesį A4 formato 8 puslapių numerį. Tai tęsėsi iki 2003 m., kai pirmininkavimą LTBS iš J. Ridzvanavičiaus perėmė A. Jakubauskas.

Nuo 2003 m. pagrindiniai laikraščio redaktoriai buvo A. Jakubauskas ir G. Sitdykovas. Keitėsi laikraščio apimtis – nuo 16 iki 40 puslapių. Kartą išleidom A4 formato net 44 puslapių numerį. Laikraštis leistas skirtingu periodiškumu: kas tris mėnesius, kas pusmetį ir kartą per metus.

Nuo 2021 m. antro pusmečio laikraštis „Lietuvos totoriai“ leidžiamas A4 formatu 16 puslapių apimties, periodiškumas 4 numeriai per metus. Leidinio administratorius K. Z. Šafranavičius, vyriausiasis redaktorius J. Jonušas, atsakingasis sekretorius J. Ridzvanavičius.

Nuo 6-ojo numerio laikraštį maketuoja J. Ridzvanavičius.

Per tris dešimtmečius laikraščio puslapiuose paskelbta daug unikalios medžiagos, kurioje atsispindi Lietuvos totorių gyvenimas.

Leidiny prisideda prie Lietuvos totorių ryšių stiprinimo su Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos totorių bendruomenėmis, šviečia visuomenę bei stiprina tautinį identitetą.

Įspūdingas Tarptautinis totorių kultūros festivalis

Liepos 13 d. Trakų pilies Didžiojoje menėje įvyko 5-asis Tarptautinis totorių kultūros festivalis, kurį organizavo Trakų krašto totorių bendruomenė kartu su Lietuvos ir Krymo totorių ansambliu „Efsane“. Festivalis prasidėjo apdovanojimais, kuriuos įteikė Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas Motiejus Jakubauskas. Lietuvos Respublikos Seimo apdovanojimai įteikti Elnarai Churlu už nuopelnus, Lietuvos totorių istorinės atminties kultūros išsaugojimą, ilgametį vadovavimą Lietuvos totorių folkloro ansamblio „Efsane“ kolektyvui; Trakų istorijos muziejaus direktorei Alvygai Zmejevskienei už vaisingą bendradarbiavimą, iniciatyvų,

skirtų Lietuvos ir Krymo totorių bendruomenių kultūros išsaugojimui ir populiarinimui, palaikymą; Olgai Jakubauskienei už Lietuvos totorių folkloro ansamblio „Efsane“ koordinavimą ir palaikymą bei aktyvų dalyvavimą kolektyvo ir bendruomenės veikloje; Seit Yahya Kazakov už ilgametę pagalbą ir palaikymą kuriant Lietuvos totorių folkloro ansamblio „Efsane“ choreografinius ir vokalius pasirodymus, už ištikimybę, patikimumą ir neįkainojamą indėlį į kolektyvo vystymąsi, taip pat už įkvėptą dalelę savęs ir Krymo totorių dvasios įnešimą į Lietuvos totorių kultūrą; Selim Churlu už aktyvų dalyvavimą kolektyvo veikloje nuo pirmųjų ansamblio gyvavimo metų (nuo 2011 m.), kūrybiškumą, pagalbą organizuojant bendruomenės renginius, Krymo ir Lietuvos totorių dvasios puoselėjimą bei nuolatinį siekį dar giliau pažinti savo kultūrą; Karinai Krinickytei už aktyvų dalyvavimą kolektyvo veikloje nuo pirmųjų ansamblio gyvavimo metų (nuo 2011 m.), kūrybiškumą, pagalbą organizuojant bendruomenės renginius, Lietuvos ir Krymo totorių dvasios puoselėjimą bei nuolatinį siekį dar giliau pažinti savo kultūrą; Alim Polyakh už nuoširdų palaikymą ir gražiausių akimirkų įamžinimą, už tai, kad lydėdamas savo vaikus, tapo nepakeičiama kolektyvo dalimi – visada pasirėngusi padėti, kai reikia, ir niekada neatsisakanti padovanoti mums prisiminimus nuotraukose; Nail Garejev už menišką ir jautrią akimirką nuotraukose, profesionalumą bei nuoširdų indėlį į kolektyvo ir bendruomenės gyvenimo įamžinimą. Lietuvos totorių bendruomenės sąjungos sidabro ženklas „Už nuopelnus Lietuvos totorių bendruomenei“ įteiktas Elvina

Shimkas, Nadijai Adamchuk. Padėka už aštuonerių metų ištikimybę kolektyvui, atsakingą požiūrį, nuolatinę pagalbą bei aktyvų dalyvavimą Lietuvos totorių folkloro ansamblio „Efsane“ ir Trakų krašto totorių bendruomenės veikloje įteikta Eldarui Ščuckiui. Už nuo 2016 m. trunkantį bendradarbiavimą, Krymo totorių dainavimo ypatybių konsultavimą, pažintį su Krymo totorių virtuvės subtilybėmis ir kūrybišką darbą su vaikais padėka įteikta Zulfie Kazakovai. Taip pat Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas Motiejus Jakubauskas įteikė bilietus „Efsane“ ansamblio atlikėjams – kelionę po M. K. Čiurlionio kūrybą į antrąją, techniškai pažangesnę ir dar giliau nuvesiančią virtualios realybės patirtį „Pasaulių sutvėrimas“. Po apdovanojimų renginio dalyvių laukė įspūdingas koncertas. Šiais metais minint M. K. Čiurlionio 150-ąsias gimimo metines Trakų pilies Didžiojoje menėje nuskambėjo M. K. Čiurlionio kūrinys, fortepijonu atliekamas ansamblio „Efsane“ nario Augusto Jakubausko. 5-ajame Tarptautiniame totorių festivalyje šoko ir dainavo „Efsane“ ansamblis ir svečiai iš Ukrainos, Vokietijos, Prancūzijos bei Visagino. Festivalyje pasirodė iš Vokietijos atvykusi Krymo totorių operos solistė Mayre Pasa, Krymo totorių dainininkė Mavile Pasa iš Prancūzijos, šokėja, rašytoja ir publicistė Elnara Nurijeva-Letova iš Vokietijos, muzikantas Oleksii Gmyria iš Ukrainos, ansamblis iš Visagino. Į festivalį vingriomis melodijomis, atliekamomis įvairiais instrumentais, įsiliejo ir lietuvių folkloro ansamblis „Vydraga“.

Vilniaus tautinių bendrijų namų medžiaga

ZITA MILKAMANOVIČ

Linksmas, temperamentingas, žvėrių akių tamsiaplaukė, skriejanti motociklu, atkreipia daugelio dėmesį. Pažįsta ją visi, kurie svečiavosi Keturiasdešimties totorių kaime ir norėjo bent šiek tiek prisiliesti prie totorių kultūros. Šioje gyvenvietėje gimusi ir augusi Zita Milkamanovič žino daugybę senųjų totorių tradicijų ir atskleidžia keletą gudrybių, kaip išsikepti burnoje tirpstantį totorišką šimtalapį.

Kalbėjosi Jūratė BRATIKIENĖ

Trumpa dosjė

Gimtasias miestas. Keturiasdešimties Totorių kaimas.

Ryto ritualas. Rytinė kava ir pusryčiai su mama.

Būtiniausias daiktas rankinėje. Jų turiu kelis: telefonas, piniginė, raktai ir talismanas su maldelės žodžiais.

Vieta, kurioje geriausiai pailsi. Namai.

Maistas, kuriam sunku atsispirti. Koldūnai.

Vasaros gėrimas. Airanas.

Labiausiai erzinančios žmogaus savybės. Melas.

Autoritetas. Mama ir Keturiasdešimt Totorių kaimo totorių bendruomenės pirmininkė Fatima Buinovska.

Į Vilniaus pašonėje esantį Keturiasdešimties totorių kaimą užsuka vis daugiau smalsuolių, kuriuos supažindinate su totorių kultūra ir unikaliomis tradicijomis. Šiame kaime gyvenate nuo mažens?

Taip. Šioje vietoje užaugo mano tėtis. Į šį kaimą iš Alytaus atsivežė ir mano mamą, kuri irgi yra totoriško kraujo. Su šeima šioje gyvenvietėje smagiai gyvenome ilgus metus, tik vėliau, susiklosčius nepalankioms gyvenimo aplinkybėms, išvykau į Didžiąją Britaniją. Nors emigracijoje praleidau dešimt metų, visada žinojau, kad grįšiu į savo tėviškę. Į Keturiasdešimties totorių kaimą sugrįžau turėdama aiškų tikslą – visas savo žinias ir jėgas atiduoti totoriškų šaknų

išsaugojimui ir puoselėjimui. Ne kiekvienas yra girdėjęs, kad Vilniaus rajono savivaldybės teritorijoje esantis Keturiasdešimties totorių kaimas – viena seniausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės totorių gyvenviečių. Nuo Vytauto Didžiojo laikų čia gyvena totoriai. Tai išduoda ir šimtmečius skaičiuojančios kapinės. Šiandien kaime gyvenimą kuria apie 500 žmonių, o 100 iš jų yra totoriai. Visi vienas kitą gerai pažįstame, rengiame bendras šventes ir susibūrimus.

Kokios yra totorių šventės?

Pagrindinės yra trys: „Kurban Bayram“ (aukojimo šventė), „Ramadan Bayram“ (pasninkas Ramadanas) ir „Ašūra“ (minima dešimtąją pirmojo Islamo kalendoriaus mėnesio

dieną). Kaime sulaukiame turistų ne tik iš įvairių Lietuvos kampelių, bet ir iš užsienio. Daugeliui įdomu sužinoti apie tautines mažumas, jų tradicijas ir kultūrą, užsukti į mečėtę.

Nepažįstamą kultūrą lengviau pažinti ir per jos nacionalinę virtuvę?

Be jokios abejonės! Ne vienerius metus tyrinėju senąją totorių virtuvę bei gaminu tradicinius totoriškus patiekalus. Visgi kulinariją atradau ne iš karto. Mano profesija buvo interjero dizainerė. Niekada negalvojavau, kad savo gyvenimą susiesiu su tautiniu paveldu, kulinarija. Nors nuo mažens mačiau, kaip totoriškus patiekalus gamindavo mano močiutės, mama, didelio susidomėjimo maisto gamyba nebuvo. Galvojau, kad visą gyvenimą dirbsiu meno srityje ir gyvensiu Lietuvoje. Visgi išvykusi pas Anglijoje gyvenančią savo draugę, pasilikau tenai dešimčiai metų. Lietuvoje tuo metu su darbais buvo sunkiau, tad galvojau, kad kurį laiką padirbsiu svetur ir sugrįžusi tęsiu savo veiklą. Užsienyje pragyvenome dešimt metų, tačiau kai mirė tėtis ir susirgo mano mama, supratau, kad jau metas grįžti namo. Gyvenimo aplinkybės kartais pačios padiktuoja tolesnį gyvenimo kelią. O sugrįžus po tiek metų namo, supratau, kad mano misija – puoselėti totorių kultūrinį paveldą. Man labai svarbu išsaugoti istorinę atmintį, todėl rengiant su kitais totoriais šventes stengiamės į jas įtraukti ir savo vaikus bei anūkus. Bendravimas padeda išsaugoti ryšius. O vienas iš būdų puoselėti kultūrinį paveldą – per nacionalinę virtuvę.

Kada aiškiai supratote, kad norite tolesnį kelią sieti su kulinarija?

Tada, kai vieną dieną su mama sugalvojome išsikepti totoriškų bandelių. Jos buvo tokios skanios, kad pagalvoju, jog totoriškais patiekalais galiu vaišinti ir kitus žmones. Aktyvią savo veiklą pradėjau po pandemijos. Gerai prisimenu, kaip per Mindaugo karūnavimo dieną su Keturiasdešimt Totorių kaimo totorių bendruomenės pirmininke Fatima Buinovska prigaminome šimtus koldūnų, surengėme didžiulę šventę. Į mūsų kaimą sugužėjo tiek žmonių, kad supratome, jog galime rengti dideles šventes, kviesti į jas žmones ir supažindinti su totoriška kultūra.

Kur sėmėtės žinių apie totoriškų patiekalų gamybą?

Viena mano pagrindinių mokytojų – mama. Ji visada buvo puiki šeimininkė. Daug metų ji mokė ir kitas totores ruošti apeiginius patiekalus, kuriuos geba pagaminti ne kiekviena. Dabar su bendruomenės nariais praktikuojamės susitikę po penktadienio pamaldų. Ne tik gaminame maistą ir ragaujame, bet ir daug bendraujame, maloniai leidžiame laiką. Džiugu, kad ir jaunimas perima mūsų tradicijas. Daugelis totorių gamina skaniai ir mėgsta suktis virtuvėje, bet man norėjosi ne tik gaminti tuos patiekalus, kuriuos žino daugelis, bet ir prisiminti senus receptus bei naujam gyvenimui prikelti užmirštus totorių valgius. Todėl daug teko kalbėtis su vyresnio amžiaus žmonėmis, prašiau prisiminti seniausius patiekalus bei jų receptūras ir mokiausi gaminti drauge. Vienas tokių patiekalų, kuris yra ypač retas šiandien ant totorių stalo – vytinta žąsis. Šiandien žąsienos ir antienos žmonės valgo mažai, o senieji totoriai labai mėgo šią mėsą. Tad norėjau atgaivinti patiekalus su šia paukštiena.

Kokius totoriškus patiekalus labiausiai mėgsta lietuviai?

Puikiausių įvertinimų visada sulaukia mums gerai pažįstamas tradicinis totorių pyragas šimtalapis, taip pat koldūnai su aviena ar jautiena, Galiu juos valgyti kiekvieną dieną. Ir gaminti juos labai mėgstu. Per trisdešimt sekundžių dailiai sulipdau koldūną. Beje, ne kiekvienas žino, kad tradiciškai koldūnai valgomi tik su šaukštu ir gardinami krienuais. Šis patiekalas daugeliui labai patinka. Žmonės mėgsta ne tik paragauti, bet ir patys nori išmokyti gaminti koldūnus, taip pat tradicinį totorių patiekalą „arbužniką“, todėl pageidauja edukacijų. Visiems labai patinka drauge gaminti, tai prilygsta tikrų tikriausia meditacijai. Mano protėvių laikais net nuotakos būdavo išrenkamos atsižvelgiant į tai, kaip mergina geba gaminti koldūnus. Tradicinių totoriškų koldūnų gamyba, nors atrodo nesudėtinga, bet procese svarbu žinoti ir nemažai gudrybių, pavyzdžiui, mėsa įdarui maišoma ne šaukštu, bet šakutėmis. Tada ji būna puri. Anksčiau totoriai mėsą koldūnams pjaustydavo, o ne maldavo.

Galite išduoti keletą paslapčių, kaip išsikepti burnoje tirpstantį šimtalapį?

Gardų iškepti labai sunku. Kol pati išmokau, ne vieną jų esu sugadinusi. Kaip mano teta sakė, reikia iškepti jų šimtą ir tik šimtas pirmasis bus pavykęs. Ko gero, taip ir buvo. Svarbi ne tik gaminimo technika ir ingredientai, bet ir aplinka. Gaminant šimtalapį namuose negali būti jokio skersvėjo, reikia uždaryti visus langus. Kambario temperatūra turi būti apie 22 laipsnius šilumos. Taip pat svarbu būti gerai nusiteikus. Pastaroji taisyklė galioja gaminant visus patiekalus.

Tikriausiai skirtinguose Lietuvos regionuose tradiciniai totorių patiekalai šiek tiek skiriasi?

Taip, pavyzdžiui, populiariausias Alytaus krašto totorių patiekalas – iš mėsos, kai verdami dideli avienos ar jautienos gabalai ir skaninami karamelizuotu pupelių padažu. Kaip ir kiti patiekalai, taip ir šis, gaminamas ne vieno žmogaus. Tai jungtinis darbas. Totorių virtuvėje sunkiai pamatysi gaminantį vieną žmogų. Nuo seno buvo įprasta gaminti kelių kartų atstovams. O gaminant koldūnus neatleistina, jeigu jie bus negražūs. Gerai atsimenu, kaip močiutė mušdavo per rankas, jei paskubėdavau sulipdyti koldūną ir išeidavo nedailus. Turėdavau perdaryti iš naujo.

Mano mamos mama virdavo nuostabaus skonio sriubas, rankomis gamindavo makaronus, krosnyje kepėdavo fantastišką „arbužniką“, kurio skonį ir kvapą gerai prisimenu ir šiandien. Jam naudojama antiena arba žąsiena ir moliūgas. Totoriai savo ūkiuose dažniausiai laikydavo didžiausią pulką – apie šimtą žąsų. Kiaulienos mes nevalgome. Tėčio mama taip pat buvo nuostabi kulinarė. Ji buvo labai griežta, tvirto charakterio, griežtai laikėsi tradicijų, nevartojo kiaušienos, negėrė alkoholio. Ji garsėjo vietovėje ir kaip užkalbėtoja. Iš jos išmokau siekti savo tikslų, su pagarba žvelgti į darbą, su meile gaminti patiekalus.

Lietuvoje gyvenančiose mišriose šeimose sunkiau išlaikyti tautinį identitetą?

Taip, pati turėjau vyrą lietuvį, mums gimė dukra, tačiau savo šaknų pamiršti nenorėjau. Džiaugiuosi, kad mano dukra, Didžiojoje Britanijoje baigusi koledžą, grįžo namo ir dabar mielai prisideda prie bendruomenės veiklų, padeda rengiant totorių šventes.

Neseniai įkūrėte totorių baikerių klubą. Kaip kilo tokia mintis?

Viskas prasidėjo nuo to, kad prieš gerus metus išsilaikiau teises ir pradėjau važinėti motociklu. Su bendraminčiais pagalvojome, kad būtų smagu turėti totorių baikerių klubą. Totoriai nuo seno buvo puikūs raiteliai, o šiais laikais galime suvaldyti plieninį žirgą. Iš baikerių kongreso turėjome gauti patvirtinimą, kad galime būti bendruomenės nariai. Norėjome turėti atpažinimo ženklus, antsiuvus, į baikerių bendruomenę įnešti daugiau spalvų. Ir mums pavyko! Dvejus metus būsimė po didinamuoju stiklu, mus tikrins, žiūrės, kaip važinėjame ir ar esame verti būti baikerių bendruomenės nariais. Kol kas esame naujokai (šypsosi).

Ar nesulaukiate skeptiškų nuomonių dėl to, kad būdama nebe dvidešimties ir dar moteris, lakstote motociklu?

Aišku, sulaukiu. Neigiamai nusiteikusių žmonių visada yra. Bet mane labai palaiko draugai, mama. Tiesa, kai išvažiuoju, ji visada sėdi ir meldžiasi, kad laimingai grįžčiau. Ne paslaptis, Lietuvos keliuose nėra visada saugu važiuoti, tačiau tas adrenalinas kur kas stipresnis už visas baimes.

Kai esi aktyvus, smagiai galima gyventi ir kaime?

Tikrai taip. Juk ne taip svarbu, kur gyveni, kur kas svarbiau – ką veiki. Idėjų mano galvoje visada pilna. Štai su baikerių klubu rengiame smagų projektą – keliausime Lietuvos totorių keliais su plieniniais žirgais. Tai bus kultūrinė pažintinė iniciatyva, skirta visos Lietuvos baikeriams. Rugsėjo 21 d. kviesime visus baikerius į svečius, pristatysime savo klubą, totorių kultūrą ir, aišku, patiekalus. Bus skanu ir smagu!

Plieninį žirgą jau prisijaukinote, o ar lieka laiko moteriškoms grožio procedūroms?

Randu. Labai mėgstu pasilepinti spa procedūromis, veido masažu. Jei nusprendi sėsti ant motociklo, tai nereiškia, kad gali pamiršti moteriškumą. Jokiu būdu! Visada mėgstu būti pasitempusi, pasidažiusi. Ir visai nesvarbu, kad užsidėjus šalną, ant jo lieka dalis makiažo, bet pasigražinu ir skrie-

dama motociklu. Ant kojos prisitvirtinu motociklininko taisytę, į kurią įsidedu lūpdažį ir pudrą. Galiu pamiršti teises, pasą, bet makiažo priemonių – niekada (juokiasi).

Galite įvardyti, kuo lietuvaite labiausiai skiriasi nuo totorių moterų?

Ir totorės, ir lietuvės labai panašios: šeimyniškos, darbščios, tvarkingos, skaniai gaminančios, tačiau nepamirštančios pasirūpinti ir savimi, visada gražios. Pastebėjau, kad dažna išlaiko ir šeimą bei visus keturis namų kampus.

Manote, privalumas, kad moterys rūpinasi viskuo?

Galbūt ir per daug užsikrauname naštos ant savo pečių, tačiau dažnu atveju kitos išeities nėra. Pati gyvenu viena ir rūpinuosi ne tik keturiais namų kampais, bet ir savo verslu, randu laiko įvairiausiems pomėgiams, gavau ir teisę gauti ginklą. Netrukus jį įsigysiu. Kai gyveni vienas, turi savimi pasirūpinti.

Išsiskyrusi su vyru nepraradote tikėjimo meile, nusivylėte lietuvių vyrais?

Neslėpsiu – šiek tiek nusivylimo buvo. Bet meile tikiu. Neabejoju, jei likimas bus palankus, meilė tikrai ateis. Natūralu, kad norėčiau turėti antrąją pusę. Tačiau tikrai nesėdžiu, nelaukiu ir neverkiu, kad kol kas esu viena, bet gyvenu labai įdomų gyvenimą.

Kas jums atrodo gyvenime didžiausia laimė?

Didžiausia laimė man – daryti tai, kas labiausiai patinka, pavyzdžiui, šiandien ankstyvą rytą vežiau vieniems žmonėms totoriškų kibinų. Su džiaugsmu juos gaminau ir klausydamasi smagios muzikos važiauvau jais pradžiuginti žmones. Man gera, kad esu reikalinga, kad galiu pasakoti ir šviesti žmones apie totorių kultūrą ir papročius. Mano galvoje – tuzinas naujų idėjų. Ateityje norėčiau įkurti namų restoranėlį. Su didžiule krosnimi, iš kurios galima būtų ištraukti kvapnią žąsį ir vaišinti užsukusius svečius. Tikiuosi, vieną dieną ir ši mano svajonė išsipildys (šypsosi).

Perspausdinta iš žurnalo „Ji“

TATAR RIDERS klubas

Tatar Riders – tai ne tik baikerių klubas. Tai gyva bendruomenė, vienijanti Lietuvos totorius ir motociklų mylėtojus, kurie širdyje nešioja laisvės, garbės ir tradicijų dvasią. Mūsų misija –

skleisti Tautų kultūrą, stiprinti tarpusavio ryšius ir kurti atvirą, gyvą broliją.

Renginiai, tradicijos, brolija.

Tatar Riders gimė iš vienybės ir noro dalintis – dalintis savo istorija, kultūra ir gyvenimo būdu. Įkūrėme šį klubą

tam, kad parodytume, jog totoriai – tai ne tik praeitis, bet ir gyva dabartis, kuri puikiai dera su šiuolaikiniu pasauliu.

Nors mūsų tauta jau daugiau nei 600 metų gyvena Lietuvoje, daugelis vis dar menkai žino, kas mes esame. Todėl

norime garsiai ir išdidžiai kalbėti apie savo paveldą, pasakoti apie mūsų papročius, stiprybę ir meilę laisvei – tiek sėdint balne, tiek – ant plieninio žirgo.

Baikerių judėjimas mums – tai ne tik kelionės. Tai – tiltas tarp kultūrų, bendruomenių ir kartų. Juk totoriai nuo seno garsėjo kaip puikūs raiteliai – šiandien mes perimame šią dvasią ant motociklų – mūsų naujųjų žirgų.

Kviečiame visus, kuriems artimos mūsų vertybės – prisijungti. Nesvarbu, ar esi totorius, ar tiesiog neabejingas mūsų kultūrai – mūsų durys atviros. Jei turi motociklą – puiku, jei turi tik širdį, pilną entuziazmo – dar geriau.

Turime paramos gavėjo statusą – tad kiekvienas, norin-

tis prisidėti prie klubo augimo, gali paremti mūsų veiklą: renginius, simboliką, istorijos sklaidą, bendražygių telkimą. Kiekvienas euras – tai investicija į gyvą kultūrą, į draugystę, į prasmingą kelią.

ASOCIACIJA TATAR RIDERS, Banko sąskaita: LT447044090114234895

Tatar Riders – tai daugiau nei klubas. Tai – dvasinė kelionė su plieno žirgais per laiką, tradicijas ir širdžių kelius. Ačiū, kad esame! Ačiū, kad būsite su mumis!

ALGA! (iš Krymo totorių kalbos verčiama Į PRIEKĮ).

LT informacija

RUGPJŪČIO 2 - AJĄ PRISIMENAME ROMŲ GENOCIDO AUKAS

*„Galbūt kažkur šioje žemėje
Yra vietų, kur nebėra ašarų ir karo.
Jie norėjo, kad visi, visi užmirštų,
Tiesą apie Romus.“*

Nuo 2019 m. Lietuvoje minima Romų genocido diena. Šiomet, rugpjūčio 2-ąją, Lietuvoje vyko renginiai šiems skaudiams įvykiams atminti.

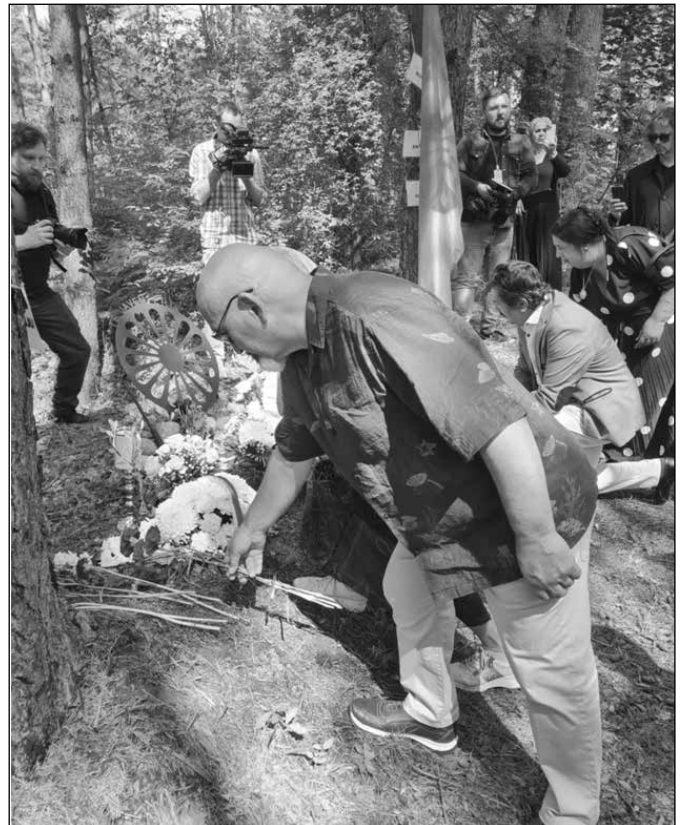
1944 m. šią dieną buvo likviduotas romų lageris Aušvico-Birkenau koncentracijos stovykloje, nacių okupuotoje Lenkijoje. Dujų kamerose tuomet buvo nužudyti beveik 3 tūkstančiai paskutinių stovyklos kalinių – vaikų, moterų ir vyrų. Lietuvoje ši diena į atmintinų dienų sąrašą buvo įtraukta 2019 m. Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu, taip įprasminant romų tautybės žmonių patirtas kančias Antrojo pasaulinio karo metais. Šios dienos minėjimas – svarbus žingsnis siekiant istorinės tiesos atkūrimo, atminties kultūros puoselėjimo ir socialinio teisingumo.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, romai kai kuriose koncentracijos stovyklose buvo kalinami dar beveik metus. Ilgus dešimtmečius po karo Vokietija nepripažino, kad romai buvo naikinami kaip etninė grupė. Romų genocido tyrimai ir viešas kalbėjimas apie šią temą pradėti tik palyginti neseniai. Pirmoji knyga apie romų genocidą Lietuvoje – „Panevėžio romų kančių keliai 1941–1945 m.“ – buvo išleista 2016 metais. Vėliau Tautinių mažumų departamentas išleido ir kitus edukacinius leidinius: 2017 m. knygą vaikams apie romų genocidą „Esu Karolis“; kartu su Europos Taryba – švietimo vadovą jaunimui „Teisė prisiminti“; 2020 m. – iki šiol išsamiausių leidinių šia tema „Užmirštas genocidas. Lietuvos romai nacių okupacijos metais“

Šiomet šio minėjimo metu MO muziejuje visuomenei pristatyta Mariaus Jampolskio režisuota muzikinė pjesė „Bėk, Raymondai“, kuri pasakoja tikrą prancūzų romo Raymond Gurême šeimos istoriją. Pjesė sukurta pagal tikrus Raymondo Gurême gyvenimo faktus ir yra skirta jo gimimo šimtmečiui paminėti. Pjesė pasakoja siaubingą romų šeimos istoriją, atskleidžiančią sudėtingus gyvenimo vingius.

Vėliau minėjimas vyksta Panerių memoriale - vietoje, menančioje siaubingus įvykius romams, žydams, lietuviams, lenkams ir kitiems.

Šiomet Panerių memoriale buvo giedamas romų himnas, žuvę romai pagerbti tylos minute. Minėjimo metu žodį tarė Tautinių mažumų departamento direktorius Dainius Babilas, Seimo Žmogaus teisių komiteto pirmininkas Laurynas Šedvydis, kultūros ministro patarėja Ewelina Mokrzecka, Lenkijos ambasados Ministras patarėjas Artur Soroko, Lietuvos romų

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas Motiejus Jakubauskas prie simbolinio romų aukų paminklo. Nuotraukos autorė Živilė Ralytė Jakubauskė.

bendruomenės pirmininkas Ištvanas Kvik. Departamento direktorius Dainius Babilas pabrėžė: „Romų genocidas buvo viena iš skaudžiausių praėjusio amžiaus tragedijų. Žmonės buvo persekiojami, įkalinami, žudomi vien dėl to, kad jie buvo romai. Jie neturėjo balso nei tada, nei ilgus dešimtmečius po karo. O mes šiandien turime balsą. Ir šiuo balsu privalome kalbėti prieš ksenofobiją, rasizmą, išankstines nuostatas, kurios formuoja atskirtį. Mes privalome reaguoti į neapykantos kalbą visur: ir socialiniuose tinkluose, ir viešojoje erdvėje, ir kasdiniame gyvenime. Neleiskime nei per žingsnį priartėti prie tokių tragedijų pasikartojimo“.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos atstovai kiekvienais metais pagerbia romų aukų atminimą, dalyvaudami minėjimo renginiuose, palaikydami tautas, išgyvenusias skaudžius istorijos etapus, skatiname vienybę ir toleranciją bendruomenėse.

**Tautinių mažumų departamento prie LRV medžiaga
Totorių bendruomenių sąjungos medžiaga**

ETNINĖ KRYMO TOTORIŲ ISTORIJA

(*Tęsinys, pradžia LT 3(181), LT 4(182), LT 1(183), LT 2(184)*)

Vienas iš svarbiausių pusiasalio stepių gyventojų užsiėmimų buvo druskos verslas. Krymo druska buvo svarbus nogų pajamų šaltinis ir turėjo paklausą Europos rinkoje. Druskos ežerai tapo chano nuosavybe. Druską į Ukrainą eksportavo kazokai, vadinami čumakais. Krymo gyventojai ją pardavinėjo ne pagal svorį, bet vežimais, o kazokai, pasinaudodami šia aplinkybe, pakraudavo savo vežimus taip, kad juos iš vietos galėjo pajudinti dešimt porų stiprių jaučių. Druskos ežerai buvo žinomi į pietus nuo Or-Kapa, Kerčo pusiasalyje, vakarinėje dalyje – netoli didelio Ak-Yara ir Kezlevo Sake kaimo. Iš viso žinomi apie 400 druskos ežerų šiame krašte. Daug druskos buvo vežama į Lietuvą.

Nogų teritorijoje driekėsi didžiulės lygumos su retomis kalvomis. Dėl nedidelio upių kiekio, ypač centrinėse dalyse, trūko gėlo vandens. Tačiau gilūs šuliniai, kuriuos nogai iškasdavo savo žemėje, juos išgelbėdavo. Šulinio kasimas buvo gera tradicija ir garbės reikalas. Šis paprotys perduodamas iš kartos į kartą.

Stepių gyventojų virtuvė išsiskyrė mėsos ir miltų patiekalų gausa. Pagrindinis stepių totorių maistas buvo arkliena ir pienas. Svečiai vaišinami kumeliukų mėsa. Nogai ją laiko delikatesu. Iš gėrimų jie vertino buzą, pagamintą iš soros miltų ir rūgštaus pieno – „katyk“.

Stepių regiono gyventojai, kurių dauguma gyveno už Or-Kapy ribų, mielai vartojo arklių mėšą, ko negalima pasakyti apie papėdės ir pietinių pakrančių regionų gyventojus.

Tarp nogų paplito ženklai – tamga, kurie buvo tam tikro klanu simboliais. Šeimos ženklas buvo paveldimas, jis vaizduojamas ant asmeninių daiktų. Tamga dažnai puošdavo net stepių gyventojų namų fasadus. Gyvenvietės ir įtvirtinimai yra paplitę visoje Rytų nogajų stepėje. Paprastai jie buvo panašaus tipo. Tvirti namai, dideli kiemai, tarp kurių būtinai buvo išlaikytas 50 ar 60 žingsnių atstumas. Kiekvieno kaimo viduryje buvo didžiulė erdvė – aikštė, kurioje jauni totoriai galėjo praktikuoti kovos menus. Čia būtinai statoma mečetė. Nepaisant to, kad nogai išpažino islamą, jie išlaikė papročius, datuojamus tais laikais, kai turkai dar išpažino tengrizmą. Stepių gyventojai, skirtingai nei kalnų ar pakrantės, priversti prisitaikyti prie regiono klimato dėl nuolatinių šaltų vėjų žiemos metu. Paprastai jie beveik visada orientavo savo namo belangę sieną į šiaurę. Dėl tų pačių priežasčių stepių tipo namai, net palyginti turtingai įrengti ir didesnio ploto, buvo vieno aukšto. Statybinė medžiaga buvo arba adobe, nekepta plyta, pagaminta iš molio ir daug šiaudų mišinio (dėl kurio namai tapdavo tvirtesni ir šilti), arba vietinis statybinis akmuo, kriauklainis. Pagrindinė užduotis buvo išlaikyti patogią temperatūrą namuose. Stepių kaimams būdingos aukštos tvoros, užtikrinančios apsaugą nuo vėjo. Namai buvo kiemo gilumoje, atokiau nuo vartų. Stogai buvo padaryti dvišlaičiai ir dengti čerpėmis. Durys gaminašios iš lentų, puošiamos kaitais vyriais, rankenomis, spynomis, dekoruotomis ornamentais arba įspaudais. Turtinguose ir miesto namuose durys buvo papuoštos drožiniais.

Nuo seniausių laikų Krymo totoriai skyrė dėmesį savo namų sienų kalkinimui, nes buvo laikoma garbės klausimu, kad namai būtų švarūs. Tam buvo naudojamos kalkės. Todėl stepių (ir ne tik) Krymo totorių kaimai, dėl akinančio jų fasadų bal-

tumo, buvo matomi daugelį kilometrų bet kuriuo metų laiku.

Kalbant apie nogus, sunku neprisiminti jų buvusio klajoklių gyvenimo būdo. Ir jei stepių gyventojai, gyvenę už Or-Kapy chanato provincijose, ilgą laiką išlaikė savo senovės turkų klajoklių papročius, Krymo pusiasalio nogai gana anksti tapo sėslūs. Nogai visada pasižymėjo meile laisvei. Jie buvo neramiausi Krymo chanato subjektai ir netgi galėjo daryti įtaką kandidato iš valdančiosios Girėjaus dinastijos į sostą išrinkimo metu. Jie buvo stepių gyventojai, kurie sudarė chano kariuomenės stuburą, ir atnešė savo valstybei daugiau pergalių nei pralaimėjimų. Tačiau Chol Tarafo gyventojai buvo žinomi ne tik kaip kariai. Įvairiais laikais iš nogų kilusių politikų ir mokslininkų pagarsėjo už Krymo ribų.

Pietinės pakrantės Krymo totoriai priklauso subetninei grupei, kurios savivardis yra Yaliboylu, pažodžiui „pietinė pakrantė“ arba „pakrantė“. Atitinkamai jie gyvena išilgai Krymo pakrantės – nuo Foroso vakaruose iki Feodosijos rytuose. Pasak etnografų, šis subetnosas susiformavo šiek tiek vėliau nei Orta Yolak ir Nogai ir laikomas jauniausiu.

Yaliboylu subetnosos atstovai užima Krymo kalnų pagrindinės keteros pietinius šlaitus ir aukštumų plynaukštę. Ši teritorija išsidėsčiusi siaura juosta palei Juodosios jūros pakrantę ir jai būdinga didelė dirvožemio įvairovė, čia plėtojama žemdirbystė, vynuogininkystė, sodininkystė ir kt. žemės ūkio veiklos. Šis regionas visada buvo gyvybingas. Iš nedidelių gyvenviečių čia išaugo dideli politiniai, istoriniai, administraciniai, ekonominiai ir komerciniai pusiasalio centrai nuo Antikos laikų iki Krymo chanato: Siubolon-Limenas (dabartinė Balaklava), Alustonas (Alušta), Funos tvirtovė, Sugdeja (Sudakas) ir kiti, taip pat daug didelių ir vidutinių kaimų, įsikūrusių vaizdingose pakrantės vietose.

Skirtingomis epochomis pietinėje pakranteje gyveno taurai, skitai, alanai, gotai, helėnai, pečenagai, kipčiakai ir italai. Savo pėdsakus čia paliko ir seldžiukai. Visi jie dalyvavo formuojantis pietų pakrantės totorių etnogenezei. Tačiau verta pabrėžti ir tai, kad beveik kiekvienas Pietų Krymo kaimas ir vienkiemis iki deportacijos turėjo savo ypatumų, saugojo ir iš kartos į kartą perdavė tradicijas ir istoriją. Ir šiuolaikinių šio regiono Krymo totorių tipuose bei charakteriuose ryškiai atsiskleidžia jų tolimų protėvių, pavyzdžiui, gotų ar italų, bruožai.

Yaliboylu tarmė skirstoma į tris pagrindines grupes – Balaklavos, Jaltos ir Sudako. Rasiniu požiūriu Pietų pakrantės Krymo antropologinis tipas yra kaukazoidinis, mongoloidinių požymių nėra. Dauguma Yaliboylu, palyginti su kitais dviem subetnosais, gana vėlai priėmė islamą. Tai liudija chanų laikotarpio rašytiniai šaltiniai. Ir tuo pačiu laiku būtent iš šio regiono kilo žymiausi musulmonų mokslininkai tiek prieš chanų laikotarpį, tiek Krymo totorių valstybingumo metais. Dauge-lio jų pavardės turėjo priešdėlį al-Kyrymi arba al-Kafauwi.

Keliautojai aprašė pietinės pakrantės Krymo totorių gyvenvietes ir būstą. Visi vietinių gyventojų daržai, sodai, vynuogynai ir tabako plantacijos buvo už kaimo ribų, laisvuose sklypuose. Gatvių beveik nebuvo, vietoj jų – kreivi akmeniniai laiptai siauruose tarpuose tarp dviaukščių namų, kurie stūksojo vienas virš kito, sudarydami ištisinę daugiaaukštę užstatymo sistemą ant tarpeklio šlaito, iš tolo primenančią milžinišką bičių korį.

Paprastai kaimai būdavo įsikūrę derlingų slėnių šlaituose ir

įgavo vaizdingo amfiteatro, išžėsto palei upės tėkmę, pavidalą. Galerijos ar net kambariai ant konsolių suteikdavo visam kaimui ypatingą vietos prieskonį, vizualiai patį pastatą paversdami lengvu ir erdviu. Plokšti stogai atliko ir kiemo funkciją. Neatmetama galimybė, kad tokios sąlygos turėjo įtakos palyginti didesnei Pietų pakrantės moterų kasdienio gyvenimo laisvei, kadangi visiškas moterų privatumas čia buvo tiesiog neįmanomas. XIX a. anglų politikas Henris Seimūras rašė, kad vasaros vakarais Kutlake, Kozoje ir Otuze visi – vyrai, moterys, vaikai – išeina ant plokščių namų stogų, plačių galerijų ir sodybų terasų. Niekas nelieka tamsiuose, vėsiuose kambariuose. Iš visur sklinda švelnių, tylių pokalbių garsai.

Tačiau toks būstas buvo ne visur. Pavyzdžiui, Jaltos rajone ir į vakarus nuo jo šis šimtmečiais būdingas pastatų tipas užleido vietą namams su dvišlaičiais čerpių stogais. Kaimų išplanavimas čia taip pat kitoks: gatvių tinklas ryškesnis, aplink namus atsiranda kiemai su sodais.

Krymo totorių namų išplanavimas ir vidaus apdaila turėjo gana panašių bruožų ir atitiko bendrus estetinius bei buitinius principus. Ir tik smulkiais elementais nogajų totoriaus ir priekalnių regiono gyventojų namas skyrėsi arba, priešingai, panašiomis detalėmis buvo giminingas pietinio pajūrio namams.

XX a. etnografas Gustavas Radde pietinės pakrantės totorius apibūdina kaip aukšto ūgio, tvirto kūno sudėjimo, rausvo pailgo ir malonaus veido, tiesios nosies, juodų plaukų ir akių žmones. Tačiau mokslininko apibūdinimai tikslūs tik iš dalies. Priešingai, būtent šiame regione labai dažnai aptinkami Krymo gyventojai, kurių oda šviesi, plaukai rusvi arba raudoni, o akys šviesios.

Daugelis keliautojų, įvairiais laikotarpiais lankęsi Kryme, pažymėjo, kad Pietų Krymo gyventojai yra malonūs, svetingi ir sąžiningi. Jie žavėjosi šio regiono vyrų ir moterų grožiu.

Moterys pasižymėjo mielumu, liekna figūra, švelnia veido oda, didelėmis tamsiomis akimis ir elegantiškos formos antakiais, kurių gražią formą paryškindavo. Remiantis etnografo liudijimu, visos Yaliboylu atstovės, nepriklausomai nuo amžiaus, plaukus dažė ugninės raudonos spalvos „chna“. Rankų pirštai ir delnai dažomi ta pačia spalva penkiuose taškuose.

Pagrindinis pietinės pakrantės Krymo gyventojų užsiėmimas buvo sodininkystė, vynuogininkystė, tabako auginimas, gyvulininkystė, bitininkystė ir žvejyba. Sodams, vynuogynams ir tabako plantacijoms sodinti pietiniuose kalnų šlaituose tarp miškų tankmės jie iškirto proskynas – vadinamąsias kėdes. Čia jie organizavo dirbtinį drėkinimą, naudodami artimiausių kalnų upelių vandenį. Pažymėtina, kad pietinėje pakrantėje buvo auginami migdolai, figos, granatai, granatmedžiai ir alyvuogės, taip pat vyšnių, obelių, kriaušių, vyšnių, persikų ir kiti sodai.

Dauguma diplomatų, keliautojų, misionierių atkreipė dėmesį į turtingame regione augančius vaisius, išvardydami obuolių, kriaušių, slyvų, vyšnių, svarainių ir riešutmedžių veisles, kurių gausiai augo chanate. Vietos gyventojų namus supo vešlūs sodai, į juos vedė kiparisų alejos. Būtent jie liudijo Pietų pakrantės totorių šimtametę patirtį auginti, pavyzdžiui, granatus ir alyvuoges. Granatmedžiai daugiausia buvo auginami soduose nuo Balaklavos iki Aluštos, o vaisiai subrėsdavo iki spalio mėnesio. Alyvuogės taip pat buvo populiarus augalas pietinėje pakrantėje chano laikotarpiu. Jos buvo populiaros tarp aukštesniosios klasės ir valstiečių atstovų. Alyvuogės buvo auginamos visoje pietinėje pakrantėje, tačiau daugiausia medžių augo tarp Balaklavos ir Lambato. Krymo alyvuogių vaisiai nėra labai dideli, jas buvo mėgstama sūdyti. Alyvuogės naudotos vidaus rinkoje, taip pat aliejui gaminti. *(Parengė Asija KOVTUN, tęsinys kitame laikraščio numeryje)*

Mūsų šeimos istorija

Vertėjos žodis

Ši jaunos merginos papasakota Krymo totorių šeimos istorija yra labai jaudinanti ir gili. Alime drąsa pasidalinti tokia asmeniškai ir skausminga šeimos istorijos dalimi nusipelno didžiulės pagarbos. Ji ne tik įvardija faktus, bet ir įkvepia gyvybę šiems įvykiams, padarydama juos realius ir artimus kiekvienam skaitytojui. Jaučiama, kad už šių žodžių slypi ne tik prisiminimai, bet ir gilūs išgyvenimai, kuriuos ji sugebėjo perteikti su nuoširdumu.

Jos pasakojimas – tai ir šeimos kronika, ir svarbi istorijos pamoka, padedanti mums prisiminti tragiškus praeities įvykius. Ji tai daro be nereikalingo patoso, su orumu ir skausmu. Šeimos atmintyje saugomi faktai, susiję su mažos Krymo totorių bendruomenės gyvenimu Kaune po Antrojo pasaulinio karo. Bendruomenė palaikė ištrūkusį iš deportacijos spąstų Uzbekijoje vieną iš papasakotos istorijos herojų, padėjo jam gauti dokumentus, darbą, palaikė skaudžios nelaimės metu. 2024 m. Seitas Jagja Kazakovas aplankė Kauną, susitiko su Kauno totorių bendruomenės nariais, padarė daug nuotraukų šeimos archyvui ir padėjo miestui už pagalbą jo tėvui.

Tokias istorijas reikia pasakoti. Jos padeda išsaugoti atmintį, moko mus užuojautos ir rodo, kad žmogaus dvasia gali atlaikyti neįtikėtinus išbandymus. Labai ačiū Alime už šią istoriją.

Alime KAZAKOVA

Tikriausiai nėra nė vienos Krymo totorių šeimos, kurios nebūtų palietęs baisus Antrasis pasaulinis karas... Mūsų seneliai ir proseneliai išėjo į frontą – jauni vyrai, kiekvienas iš jų turėjo savo svajones apie laimingą ateitį, bet ne visiems buvo lemta grįžti ir nugyventi laimingą gyvenimą... Tų karių, kurie žuvo ir dingo be žinios, vardai įrašyti į Krymo Atminimo knygą. Tarp jų yra ir mano prosenelis – Kazakovas Setja Osmanas. Įrašas apie jį skamba taip: „Gimė 1908 m. Alušinos rajone, Biuok-Lambat (Mažasis Majakas) kaime, Krymo totorių tautybės, eilinis, dingęs be žinios.“ Vos dvi lakoniškos eilutės...

1930 m. mano prosenelis, mano močiutės Leili Kazakov Seito-Jagijos tėvas, dirbo milicijoje Uskuto kaime (dabar Pri-

vetnoje), pagarsėjusiame griežtomis gyvenimo taisyklėmis. Tuo metu be kaimo tarybos leidimo buvo draudžiama skersiti savo gyvulius ir parduoti savo derlių, už tai buvo griežtai baudžiama. Mano prosenelis visais būdais stengėsi padėti vargšams ir nepastebedavo kai kurių kaimiečių nusižengimų, jei jie nebuvo akivaizdžiai chuliganiški. Apie tai mano tėvas, pavadintas senelio garbei, sužinojo iš vieno pagyvenusio vyro, kuris jį susirado ir pasakė: „Aš tiksliai žinau – tu esi Kazakovo Setijos anūkas“, nors jie susitiko pirmą kartą.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą mano močiutės motina mirė nuo meningito ir buvo palaidota Uskuto kapinėse. Likęs su trimis vaikais (Talitas, gimęs 1930 m., Leila, gimusi 1934 m., ir Gulnara, gimusi 1936 m.) prosenelis grįžo į gimtąjį

Biuk Lambat kaimą ir dirbo valstybiniame ūkyje „Tavrida“. 1941 m. pradžioje susirinkime jis garsiai išsakė savo mintis, kad metai bus sunkūs ir kaimiečiai turi turėti maisto produktų atsargų, nes netrukus gali prasidėti karas. „Gerai žmonės“ pranešė apie šias mintis rajono vadovybei, kuri pradėjo tyrimą, trukusį iki vasaros.

Pirmosiomis karo dienomis Aluštos regione iš savanorių buvo sukurta liaudies milicija, kuriai vadovavo mano prosenelis. Paskutinį kartą Perekopo prieigose jį matė kitas jo kaimo kaimynas, vardu Džetere, dirbęs Krymo ASSR finansų ministerijoje ir aprūpindavęs miliciją maisto atsargomis. Pamatęs pusnuogius, beveik beginklius žmones, jis pasakė mano proseneliui, kad tai tikra mirtis, ir pasiūlė grįžti kartu su juo į Simferopolį. Tačiau mano prosenelis priminė jam apie pareigą žmonėms, kuriuos du mėnesius mokė karinių dalykų ir atvedė į gynybines pozicijas. Po karo jo mažiems vaikams buvo pasakyta, kad jų tėvas dingo...

Močiutės tėvui išvykus į frontą, jį, jos brolis ir sesuo liko kaimė, globojami pagyvenusio senelio Osmano, Pirmojo pasaulinio karo veterano invalido (tarnavo caro armijoje, turėjo silpną regėjimą ir klausą), ir jo antrosios žmonos Meryem. 1942 m. žiemą fašistai Bujuk Lambat kaime terorizavo gyventojus. Senelis Osmanas (mano prosenelis) per kratą namuose iš skrynios išėmė ir bandė parodyti savo „Georgijaus kryžių“, gautą kaip apdovanojimą „už tarnybą tėvynei“. Jis buvo išvestas iš namų pusnuogis šaltą naktį ir po tardymo paleistas. Jis pats negalėjo rasti kelio namo, ryte kaimo pakraštyje buvo rastas jo sušalęs lavonas.

Pasak mano močiutės Leylos, jos močiutė Meriem turėjo ryšių su partizanais. Ji nuolat liepdavo mano močiutei skaičiuoti sargybinius kareivius, jų judėjimą, kai ji ganė ožkas kaimo pakraštyje. Kartais ji siūsdavo Leilą į kaimyninį kaimą perduoti kokių nors skudurų, o pati klausdavo vaiko, ar ji matė patrulį, kiek pravažiavo mašinų su kareiviais ir kuria kryptimi. Kariai, ypač rumunai, buvo atleidūs vaikams, nesikabino ir jų nestabdė, kai jie ėjo pro postus. Taip Leila vaikščiojo į Dermenkoj ir Šuma kaimus.

Kai 1944 m. iš kalnų nusileido partizanai, kaimiečių džiaugsmas buvo beribis. Net tai, kad namuose apsistojo daug karių ir partizanai buvo nuginkluoti, nesukėlė jokių įtarimų. Viskas pasikeitė gegužės 18 d. naktį, kai visi Krymo totoriai, apkaltinti „bendradarbiavimu su okupantais“, Valstybinio gynybos komiteto sprendimu buvo iškeldinti į Vidurinę Aziją. Beveik pusė Krymo totorių (46,2 proc.) žuvo per pirmuosius trejus metus kelionėje ir tremties vietose.

Trys našlaičiai vaikai (tik jie liko iš mano prosenelio iš tėvo pusės šeimos) buvo deportuoti kartu su savo (ne kraujo giminaite) močiute Me-

Mano prosenelė Alime Kučuk (1900–1966 m.)

Enveras tarp Krymo totorių Kaune

Enveras tarp šeimos ir draugų Kaune

riem. Mano močiutės vaikystės įspūdžiai – tai prisiminimai apie ašaras, smarvę vagonė, mirusiuosius, kuriuos palikdavo stepėje prie geležinkelio bėgių. Vienoje iš stočių, kai reikėjo nubėgti vandens, sumaištyje mano močiutė pasiklydo ir atsidūrė Dalverzino stotyje, o prosenelė Meriem, Talatas ir Gulnara pateko į Nižnečirčiko rajoną Tashkento srityje, Tashaul kaimą. Nuo bado mano močiutė išseko ir pateko į ligoninę be sąmonės. Ją kaip mirusią išnešė į kiemą, kur buvo sukrauti lavonai. Naktį, išnešus dar vieną lavoną, ją rado ir išgydė slaugytoja – Krymo totorė. Tada ši jautri ir širdinga moteris, atsargiai apklaususi žmones, sužinojo, kur yra jos giminaičiai, ir pasitaikius galimybei nusiuntė vaiką pas juos. Kartu su broliu, sesute ir močiute Meriem jie gyveno iš pradžių žieminėje, vėliau mediniame barake. 1947 m. močiutė Meriem mirė nuo išsekimo, vaikai patys ją palaidojo ir gyveno vieni beveik metus, pragyveno iš vyresniojo brolio Talato atsitiktinių uždarbių. Baisiausiu šių metų įspūdžiu močiutė vadino naktimis kaukiančius šakalus. Jie iškasdavo negilius mirusiųjų nuo bado ir ligų tremtinių kapus ir sudraskydavo kūnus.

1947 m. vaikai buvo apgyvendinti Tashaul vaikų namuose. Čia jie susitiko su našlaičiais iš Krymo, tarp kurių buvo jų kaimynai ir pažįstami. Tvarkydami dokumentus, vaikų namų darbuotojai vaikams įrašė rusiškas pavardes ir vardus. Taip mano močiutė tapo Lilia Sergejevna, o jos brolis ir sesuo – atitinkamai Anatolijus ir Galina. Skiltyje „Tėvas“ buvo įrašytas Sergejus Mironovičius Kazakovas.

Pasak senelio giminaičių pasakojimų, vietiniai Uzbekistano gyventojai stotyje juos pasitiko su lazdomis, kastuvais ir kirtikliais, nes paveikti propagandos manė, kad į miestelį

atvežė „vienaakes žmogėdras“ ir „išgamas“. Tačiau, pamatę išsekusius senolių, moterų ir vaikų veidus, uzbekai ėmė slėpti lazdas už nugarų, sustingo iš baimės ir atsigavo tik išgirdę pirmąjį žodį „su“ – vaikai prašė gerti (uzbekų kalboje šis žodis skamba taip pat kaip ir Krymo totorių kalboje). Minia išsiskirstė po geležinkelio stoties pastatą ir aplinkinius namus, o po kurio laiko jie jau bėgo su kibirais ir katilais, į vagonus nešdami vandenį ir paplotėlius. Argi tai galima pamiršti?

Mano prosenelio (pagal senelio Enverio liniją) Yahuba Chachi iš Korbeko šeima pateko į Uzbekistano miestą Yangiyo'lı. Prosenelis buvo sužeistas Pirmojo pasaulinio karo frontuose, patyrė smegenų sukrėtimą. Prieš karą Aluštoje jis dirbo arklaininku, o vokiečių okupacijos metu vertėsi atsitiktiniais darbais, kad galėtų išlaikyti didelę šeimą.

Jo penki vaikai buvo su juo, kai jie pateko į Uzbekistano kolūkį, kur viename sandėlyje gyveno apie dešimt Krymo totorių šeimų. Mano senelis Enveras neištvėrė deportacijos sąlygų ir rizikuodamas gyvybe pabėgo iš kaimo. Iš geležinkelio stoties traukiniu jis pirmiausia nuvyko į Tambovą (pas motinos brolių). Ten jis turėjo bėgti nuo vietos valdžios persekiojimo, grasinant

20 metų kalėjimo už pabėgimą iš tremties. Giminaičiai padėjo jam persikelti pas kitą dėdę Seidametą, kuris po karo atsidūrė Kaune (Lietuvoje). Dėdė padėjo jam legalizuotis, nupirko dokumentus ir surado praktikanto, o vėliau vairuotojo darbą. Kai buvo panaikintos specialiosios komendantūros tremtiniams (jose deportuotieji turėjo kas savaitę registruotis), giminaičiai pradėjo bendrauti ir ieškoti vieni kitų. Senelis turėjo galimybę iš Lietuvos atvykti į Yangiyo'lı pas tėvus, kur susipažino su mano močiute. Iki 1961 m. jie gyveno Lietuvoje, ten gimė mano dėdė Refatas (1958) ir teta Hatidže (1957). 1961 m. šeima persikėlė į Čirčiko miestą Taškento srityje, kur 1963 m. gimė mano tėvas Seitas-Jagja Kazakovas.

Apie skaudžius mūsų šeimos išgyvenimus Antrojo pasaulinio karo metais ir pokariu sužinojau iš savo tėvo, už tai jam esu labai dėkinga. Dabar aš tiksliai žinau, kad mūsų giminėje buvo drąsių žmonių, kurie paaukojo savo gyvybes už Krymą. Įveikę visus sunkumus ir išbandymus tremtyje, jie išgyveno, užaugino vaikus ir daugelį metų kovojo už teisę grįžti ir gyventi savo protėvių žemėje.

Alušta, 2009 m. gegužė.

(Išvertė Asija Kovtun)

IMAMAS LUTAS MUCHLA

Prieš kelias savaites draugiško susitikimo metu Sokulkoje susipažinau su poniam Fatima, Keturiasdešimt Totorių kaimo musulmonų religinės bendruomenės pirmininke.

Tarp daugelio aptartų bendrų temų iškilė viena, kuri sužadino mano susidomėjimą. Paaiškėjo, kad poniam Fatima turėjo Koraną, kurį jos motinos pusseserei padovanojo Nekrašiūnų parapijos imamas, ponas Lutas Muchla, su asmenine dovanotojo dedikacija.

Tai mane labai sudomino, nes šis imamas buvo mano Senelis, mano Motinos Tėvas.

Su dideliu malonumu klausiausi šios dovanos ir jos vėlesnės „kelionės“ istorijos. Taip pat buvo malonu išgirsti šiltus žodžius apie Senelį ne tik kaip apie imamą, bet ir visų pirma kaip apie Žmogų, nes buvimas Juo nesusijęs su kilme, išsilavinimu, užimamomis pareigomis, turtu, garbe ar šlove, tai yra kažkas visiškai kitokio, mistiško ir nepaprasto – tai abipusė parama, kylanti iš nesavanaudiškumo, širdies poreikio ir meilės kitam žmogui.

Praėjus kelioms dienoms po šio susitikimo, gavau minėto Korano nuotrauką ir informaciją, kad jis bus man padovanotas kaip šeimos relikvija. Esu sužavėta, nes tai patvirtina mano įsitikinimą, kad būti žmogumi yra didžiausia vertybė, o tikėjimas – geriausias ryšys tam tikroje diasporoje.

Atsižvelgdamas į visa tai, norėčiau

pristatyti trumpą savo Senelio, imamo Luto Muchlos, biografiją. Jis buvo nepaprastas žmogus – kupinas charizmos ir didelio tikėjimo – žmogus, kuris daug ištvėrė, bet iki galo liko tvirtas savo įsitikinimuose, nuolat dirbo ir rėmė totorių bendruomenę.

Jis gimė 1902 m. vasario 10 d. Sidroje netoli Sokulkos, Balstogės vaivadijoje. Jo tėvai buvo Adamas Muchla ir Halima Muchla (mergautinė pavardė Bajraszewska).

1914 m. jis su tėvais ir broliais bei seserimis persikėlė į Kazanę. Ten baigė Islamo teologijos seminariją, vadinamą „Medrese“, ir II-o laipsnio ben-

drojo lavinimo mokyklą.

Grįžęs į Lenkiją 1922 m., jis apsigyveno Svislače, Volkovisko apskrityje, kur dirbo arabų kalbos mokytoju. 1929 m. jis buvo perkeltas į Skidlį, Gardino apskritį, kur užėmė tokias pačias pareigas.

Po ketverių metų 1933 m. Lenkijos aukščiausiosios musulmonų kolegijos, vadovaujamos muftijaus dr. Jakubo Szykiewicziaus, sprendimu jis buvo paskirtas Daubuciškio parapijos imamam, kur išbuvo iki Antrojo pasaulinio karo pradžios.

1934 m. balandžio 1 d. jis vedė Ewą Iljasewicz, gimusią Kaune 1912 m. liepos 31 d., hodžos Alejaus Iljasewicz ir Fatmos Iljasewicz, mergautine pavarde Talkowska, dukterį.

Jau būdamas Daubuciszio parapijos imamam, jis tapo Aukščiausiosios musulmonų kolegijos Vilniuje nariu. Jis dalyvavo daugelyje projektų, įskaitant maršalo Juzefo Pilsudskio širdies laido tuves Rasų kapinėse Vilniuje, taip pat ruošiant kalendorius ir kitus leidinius.

1939 m. pabaigoje jis buvo perkeltas į parapiją Nekrašiūnuose, Lydos apskrityje, kur toliau ėjo imamo pareigas.

1946 m. su šeima persikėlė į Sokulką, o 1947 m. – į Balstogę, kur gyveno iki mirties, t. y. iki 1979 m. lapkričio 5 d. Gyvendamas Balstogėje, jis dirbo valstybinėse įmonėse ir tuo pačiu metu Lenkijos Respublikos musulmonų religinės sąjungos 1948 m. gegužės 7 d. sprendimu vykdė Balstogės musulmonų religinės bendruomenės imamo pareigas.

Lenkijos Aukščiausiosios musulmonų kolegijos nariai (Vilnius)

Būdamas imamu, jis mokė vaikus islamo pagrindų, Korano ir Chamailų skaitymo arabų kalba bei kaligrafijos. Pamos vyko draugiškos totorių Jablonskių šeimos namuose, o vėliau – pas mano senelius. Būtent ten susipažinau su savo būsimo vyru. Senelis kartu su kitais inicijavo reguliarius susitikimus su totorių jaunimu, kuriuose buvo aptariamose su islamu, jo esme ir principais susijusios temos. Taip pat buvo aptariami totorių šikūrimo Lenkijos žemėse klausimai.

Vienas iš pavyzdžių galėtų būti skatinimas naujagimiams duoti totoriškus vardus. Senelis tikėjo, kad „...vardas turi didžiulę galią. Tai mūsų tapatybės simbolis; nesvarbu, ar jis išstartas, ar parašytas, jis yra emocijų šaltinis kiekvienam žmogui, vaikui ar suaugusiajam. Mūsų vardas mus išskiria iš kitų žmonių, bet tuo pačiu metu tai yra tiltas, jungiantis mus su kitais ir visa bendruomene“ – J. Majchrzak, „Imię własne“ (Nuosavas vardas).

Todėl abi senelio dukros gavo totoriškus vardus: Temira ir Faryda, o kitoje kartoje ir abi jo anūkės: Welija ir Kamila.

Su jaunimu

Tęsdama senelio įskiepytas totoriškas tradicijas, susitarusi su vyru, savo sūnų pavadinau Enwer vardu, o dukrai davėme du vardus: Aleksandra Alija.

Tokie veiksmai įrodo, kaip praeitis formuoja dabartį, kokios stiprios mūsų tradicijos ir kaip stipriai tikime tuo, ką mums perdavė Senelis.

Didžiausia jo aistra buvo dalavimų rašymas ir chamailų perrašymas. Senelis pats gaminosi šafrano rašalą pagal savo sukurtą receptą. Iki šiol mes vis dar turime jo rašytus dalavimus, ir, nors nuo jų sukūrimo praėjo apie 50 metų, rašalas neišbluko, o jų turinys liko aiškus.

Gausioje bibliotekoje buvo daug senų rankraščių: „...jis ypač didžiavosi turėdamas vieno iš paskutiniųjų totorių piligrimų iš Lietuvos į Meką, savo uošvio hodžos Alejaus Iljasevičiaus, mečetės Kaune fundatoriaus, chamailą. Chamailo, kuris buvo kaip savotiškas šios ilgos kelionės dienoraštis, paraštėse yra paties piligrimo ranka rašyti užrašai apie jos eigą...“ – M. Konopacki, „Nie dokończony chamail“, „Dziennik Bałtycki“, 1979 m. gruodžio 24, 25, 26 d.

Mano senelis ilgus metus skyrė daug pastangų rašydamas chamailą, kuriame yra maldos arabų kalba ir jų sinchroninis vertimas į lenkų kalbą. Šis darbas turėjo vainikuoti visą imamo-perrašinėtojo darbą ir buvo skirtas man, jo anūkei. Prasta sveikata neleido jam užbaigti darbo, nors buvo likę nedaug.

Prie rankraščio buvo pridėti du mano senelio eilėraščiai:

*„Teka Daubuciški upelis,
Kuriuo saulės ratas klaidžioja,
Ar link sutemų Medinoje,
Kas jį pasieks pirmas? Ar saulės
ratas pasieks sutemas,
Ar upelis pasieks tuos krūmus,
Į dykumos palmes ir pievas,
Kur aidi muedzino giesmė?“*

*„Dievas mato,
Laikas bėga,
Mirtis vejasi,
Laukia amžinybė,
Kapas uždengs mano kūną,
Kirmėnas sudraskys mano kaulus,
Žemę į žemę,
Ir aš turiu patikėti savo dvasią Dievui.“*

Senelis taip pat užsiėmė arabiška kaligrafija. Jis kūrė gražius muhiurus, remdamasis ne tik užrašais, bet ir piešiniais, vaizduojančiais mečetes bei geometrinius ir augalinius ornamentus.

Istorikai, orientalistai ir religijos mokslininkai kreipdavosi į Senelį, su kuriais jis dalinosi savo žiniomis ir patirtimi, įgyta perrašinėjant ir verčiant chamailus. „Czołówkos“ pastatytame filme pavadinimu „Lenkijos totoriai“, kurį režisavo Maciej Sieński, autoriai remiasi Seneliu, vadindami „...vieninteliu šios srities autoritetu Lenkijoje“.

Mano senelis, imamas Lutas Muchła, ilgą laiką buvo MZR koledžo Lenkijoje narys, kur užėmė Liturginio komiteto pirmininko pareigas. Jis taip pat buvo Balsotogės musulmonų bendruomenės pirmininku ir imamu. Jis visada stengėsi patarti ir padėti, kiek tik pajėgė. Bendradarbiavo su imamais, muezinais ir visais, kurie tuo laikotarpiu atliko liturgines apeigas. Jis ruošė Balsotogės bendruomenės mueziną poną Aleksandrą Chaleckį imamo pareigoms, kurias jis perėmė po mano senelio mirties 1979 m. lapkritį. Tokiu būdu ponas Chaleckis toliau perdavė savo įgytas žinias ir ne kartą pabrėžė stiprų ryšį su Seneliu, pagarbą ir dėkingumą už suteiktą jam galimybę mokytis ir bendradarbiauti.

Praėjus kelioms dienoms po mano senelio mirties, mano močiutei adresuotas užuojautos laiškas, kurį atsiuntė mgr. Stefanus Bajraszewskis, Gdanske įsikūrusios Lenkijos musulmonų religinės sąjungos pirmininkas. Kaip senelio palikimo paveldėtoja, norėčiau pasidailinti jo turiniu. Nors po trijų mėnesių bus 46 metai nuo senelio mirties, jis vis dar su mumis. Jis gyvena mano prisiminimuose ir mintyse. Iki šiol jaučiu jo rankų šilumą, švelnų prisilietimą ir šiltą šypseną. Jis buvo pats nuostabiausias ir

mylimiausias senelis. Jis įskiepijo aistrą mokymuisi, nuolatiniams ieškojimams, savęs tobulinimui, tradicijų puoselėjimui ir nesugriaunamą tikėjimą – didžiausią žmogaus vertybę – taip pat apčiuopiamus savo darbo įrodymus: chamailus, dalavarus, muhirus ir eilėraščius. Visa tai yra didžiausias jo paliktas lobis.

Kaip imamas, man jis atrodo charizmatiškas Žmogus, įkvepiantis ir motyvuojantis, gebantis užmegzti teigiamus santykius. Stipri asmenybė, kuriai būdingas entuziazmas, pasitikėjimas savimi ir gebėjimas klausytis. Savo elgesiu ir įsitikinimais jis sugebėjo priversti žmones jo klausyti ir sekti juo.

Sakoma, kad atmintis yra svarbiausia, kad „mūsų pėdsakai mus pergventų ir liktų ateities kartų atmintyje“. Džiaugiuosi, kad šis posakis išsipildė.

*Kamila Póltorzycka
imamo Luto Muchlos anūkė,
Farydos ir Jakubo Szechidewiczų duklė
Iš lenkų kalbos vertė Jolanta Liesienė*

Bialystoke įvyko XXVII Vasaros akademija, skirta totoriams

Adas JAKUBAUSKAS

2025 m. birželio 27–28 d. Bialystoke įvyko XXVII Vasaros akademija, pasakojanti apie Lietuvos bei Lenkijos totorius ir skirta Lenkijos Respublikos Totorių kultūros ir švietimo sąjungos (Związek Kulturalno-Oświatowy Tatarów RP) įkūrimo šimtmečiui. Renginys vyko Palenkės muziejaus Rotušės salėje ir subūrė mokslininkus, tyrėjus, kultūrologus, istorikus bei bendruomenių lyderius iš Lenkijos, Lietuvos, Baltarusijos ir kitų šalių. Šių metų akademijos tema – „Totorių organizacinė veikla, dalyvavimas viešajame gyvenime ir santykiai su valstybe“. Konferencijoje buvo perskaityta 20 pranešimų, nagrinėjančių Lietuvos ir Lenkijos totorių istoriją, kultūrą, religiją, literatūrą, meną ir šios tautinės mažumos tapatybę.

Konferenciją atidarė dr. Valdemaras Vilčevskis (Walde-
mar Wilczewski), Palenkės muziejaus direktorius, ir Janas Adamovičius (Jan Adamowicz), Lenkijos Respublikos Totorių Sąjungos Centrinės Tarybos pirmininkas. Jie pabrėžė akademijos svarbą puoselėjant totorių bendruomenės paveldą bei stiprinant Lietuvos ir Lenkijos kultūrinius ryšius.

Dvi dienas trukusios konferencijos metu buvo aptarti Lietuvos ir Lenkijos totorių istorijos, kultūros, religijos ir organizacinės veiklos klausimai, mažumos tapatybės kaita, santykiai su valstybe bei totorių indėlis į Lenkijos ir Lietuvos visuomeninį gyvenimą.

Pranešimus skaitė žinomi tyrėjai: prof. Henrikas Jankovskis (Henryk Jankowski), dr. Mariola Abkovič (Mariola Abkowicz), habil. dr. Andžejus Drozd (Andrzej Drozd), dr. Rafalas Bergeris (Rafal Berger), dr. Michalas Lyščažas (Michał Łyszczarz), dr. Slavomiras Hordejukas (Sławomir Hordejuk), dr. Džemila Smaikievič – Murman (Dżemila Smajkiewicz-Murman), Adamas Murmanas (Adam Murman), Lukašas Venda (Lukasz Węda), dr. Gžegožas Červinskis (Grzegorz Czerwiński), dr. Stanislavas Duminas (Stanislav Dumin), Serhejus Miškievičius (Siarhiej Miškievič) ir kiti. Lietuvai atstovavo prof. Adas Jakubauskas, pristatęs pranešimą „Totoriai Biržų Radvilų tarnyboje XVI–XVII a.“

Konferencijoje buvo pristatyti ir naujausi tyrimai apie Lietuvos ir Lenkijos totorių diasporą, literatūrą, miziarų (musulmonų kapinių) paveldą Baltarusijoje ir JAV bei totorių indėlį į Lenkijos ir Lietuvos kultūros raidą.

Baigiamojoje diskusijoje dalyviai akcentavo, jog akademija ne tik sutvirtino ryšius tarp Lenkijos, Lietuvos ir Baltarusijos mokslininkų, bet ir atvėrė naujas tyrimų kryptis, analizuojančias Lietuvos ir Lenkijos totorių paveldą, diasporos raidą bei religinės tapatybės transformacijas šiuolaikinėje Europoje.

Konferenciją organizavo dr. Arturas Konopackis (Artur Konopacki), žinomas Lenkijos totorių veikėjas, Bialystoko universiteto mokslininkas.

LIETUVOS TOTORIAI NAPOLEONO TARNYBŲJE

(Tėsinys, pradžia LT1(183), LT2(184))

Jacek JAWORSKI

Didžiausius lūkesčius totorių eskadrono vadas siejo su minėtais 1-uoju ir 2-uoju užsienio pėstininkų pulkais, kuriuose tarnavo 300 totorių. Prieš imdamasis misijos, jis pats pasiūlė generolui Krasinskiui į Maincą išsiųsti totorių puskarininkį su visais įgaliojimais musulmonų karo belaisviams verbuoti. Praėjus trims savaitėms po šio laiško išsiuntimo, negavęs ministro atsakymo, Ulanas išsiuntė trečią laišką, kuris taip pat liko be atsakymo.

Tada jis nusprendė išvykti į Paryžių su šešiais totoriais, tarp kurių buvo eskadrono vyriausiasis intendantas, podporučikas (jaunesnysis leitenantas) Samuelis Januševskis (paskirtas 1813 m. balandžio 11 d. ir 1813 m. rugpjūčio 13 d. dekretu paaukštintas poručiku (leitenantu). Ulanas pareiga buvo padidinti totorių eskadrono karių skaičių. Karo ministras atsakymą vilkino greičiausiai dėl tuo metu vykusio susirašinėjimo su imperatoriumi totorių dalinio klausimais. Prieš tai buvo surinkta informacija apie totorius, siekiant pateikti Napoleonui kuo išsamesnį vaizdą. Apie totorius jam buvo rašyta dviejuose laiškuose, išsiųstuose 1813 m. balandžio 15 d. ir gegužės 5 d. Imperatoriui buvo priminta eskadrono sukūrimo

istorija, jo koviniai nuopelnai ir esama padėtis. Karo ministras skeptiškai vertino galimybę papildyti dalinio personalą. Šiuo klausimu jis, be kita ko, rašė: „Kapitono Ulanas iki šiol atlikta paieška nedavė jokių rezultatų ir neatrodo, kad būtų galima pasiekti ką nors daugiau, norint gauti geresnių laimėjimų esamomis sąlygomis... Ulanas teigė, kad, jei jam būtų leista atrinkti karius iš 1-ojo ir 2-ojo užsienio pulkų, jis rastų būdą, kaip suorganizuoti totorių pulką. Tačiau aš nemanau, kad tai būtų tinkamas šaltinis naujokams verbuoti. Šie pulkai kovojo Italijoje, ir vyrai yra pripratę prie pėstininkų tarnybos. Prašau Jūsų Didenybę informuoti mane apie savo ketinimus dėl šio dalinio. Karo ministras, princas de Feltre.“

Apie totorius Napoleonas buvo informuotas ir iš kito šaltinio – prancūzų kariuomenės gvardijos vado, maršalo Mykalojaus Soult (Nicolas Soult), Dalmatijos princo. Savo 1813 m. gegužės 25 ir 27 d. ataskaitoje imperatoriui jis kalbėjo apie pastangas organizuojant švoležierių pulką ir totorių eskadroną.

Napoleono armijos mastu tai buvo nereikšminga problema. Maršalas Bertjeras (Berthier), kuris taip pat gaudavo raportus apie totorius, ruošėsi naujoms kovoms ir mažai rūpinosi 50 vyrų likimu. Ministras Klarkas (Clarke) prieš savo valią toleravo šio eskadrono egzistavimą. Jo kabinetas

nieko nežinojo apie eskadrono sukūrimą, nes dekretas dėl jo suformavimo buvo prarastas traukiantis iš Maskvos. Nebuvo daugiau jokios informacijos šia tema, ir požiūris į šio klausimo sprendimą nebuvo palankus.

Kapitonas Ulanas įrodinėjo, kad Lietuvoje ir Kryme gyvenantys totoriai, tarnavę užsienio pėstininkų pulkuose, jautė tam tikrą tautinę neapykantą šiems formuotėms, todėl tarnavo jose nenoriai ir buvo prasti pėstininkai. Paryžiuje ministras nepriėmė Ulanų. Buvo manoma, kad jo šiek tiek „laukinė išvaizda“ nedera prie ministerijos interjero. Nusivylęs, šis nusprendė prisijungti prie Didžiosios armijos Friedburge, kur buvo dislokuotas 1-asis švoležierių pulkas. Čia, kaip sakė Ulanas, „jis galėjo būti reikalingas kartu su savo gentainiais; ypač dėl to, kad, paaukoję savo turta, jie buvo pasiruošę paaukoti ir savo gyvybes už garbingą Imperatorių“. Totorių vadas grįžo į Friedburgą birželio 25 d., atsiveždamas viso labo 24 blogai aprengtus naujokus iš Krymo, Lenkijos, Lietuvos ir Kazanės apylinkių. Tačiau net toks kuklus karininko pasiekimas sukėlė princo de Feltre nepasitenkinimą, kurį jis išreiškė rugpjūčio 13 d. laiške maršalui Bertjerui.

Per daugiau nei du mėnesius trukusią kapitono Ulanų misiją dalinio vadovavimas buvo patikėtas dviem lenkų karininkams. Balandžio 13 d. buvo paskelbta, kad kapitonas Cyprianas Sulkievičius (Cyprian Sulkiewicz) perims vadovavimą eskadronui, kol sugrįš Ulanas. Anksčiau jis vadovavo 12-ajai švoležierių pulko kuopai dėl kapitono Zablockio išvykimo. Vyravo nuomonė, kad šis švelnus, taikus karininkas mažiausiai tinka būti nedisciplinuoatų musulmonų vadu.

Netrukus, balandžio 24 d., švoležierių pulko vadovybė nutarė, kad totorių daliniui reikia savo vado, todėl rotmistrą Sulkievičių pakeitė poručnikas Viktoras Lubanskis.

Tuo metu (nuo balandžio 18 d.) totoriai buvo apgyvendinti mažame Schwalheimo miestelyje netoli Friedburgo. Jo gyventojai skundėsi, kad yra sunku aprūpinti maistu musulmonus, kurie atsisako valgyti kiaulieną. Jie taip pat buvo

Tikriausiai pirmoji litografija, vaizduojanti totorių. 1813 m. pavasaris-vasara. Šio tipo uniformos buvo patvirtintos generolo V. Krasinskio.

kaltinami ir dėl vietos moterų viliojimo.

Švoležierių vadovybė nedelsdama perkėlė totorius į Friedburgą, kad galėtų juos geriau kontroliuoti. Tuo metu, t. y. 1813 m. balandžio mėn., Friedburge buvo dislokuoti trys karininkai, 50 puskarininkių ir eilinių. Po mėnesio totorių čia susibūrė 61 karys.

Užverbavus naujokus, reikėjo juos greitai aprengti ir apinkluoti. Sunku buvo karius aprūpinti originaliomis, spalvingomis uniformomis. Ypač trūko šiai kavalerijos rūšiai tinkamų arklių. Netrukus iš Laville švoležierių pulkui buvo nupirkta 51 arklys, iš šių arklių 11 buvo skirti totoriams. Iš prekybininko Hesse'io taip pat buvo nupirkta 19 arklių, iš kurių 10 buvo atiduoti totoriams.

Tačiau didžiausių sunkumų kilo dėl pinigų trūkumo naujokams aprūpinti, mat totorių dalinys jau buvo gavęs 24 000 frankų iš pulko išdo. Dėl visų šių priežasčių buvo vėluojama duoti įsakymą švoležieriams išvykti iš Friedburgo. Kai 1813 m. liepos mėn. švoležieriai pagaliau pajudėjo, atliktas patikrinimas parodė, kad totoriai jau buvo gerai uniformuoti ir ginkluoti. Ilgas ir išsamus pranešimas šia tema buvo nusiųstas generolui Krasinskiui.

1813 ir 1814 m. totorių eskadronas kovėsi greta 1-ojo gvardijos švoležierių pulko. Jis kovojo susirėmimuose ir mūšiuose prie Lutzeno, Wurdsheno, Bautzeno ir Reichenbacho, kol buvo paskelbtos paliaubos Plesswitze. Nustojus puolamiesiems veiksams, totoriams buvo leista pailsėti, ir jų meistriškai valdomos ietys gulėjo be darbo. Rugpjūčio pabaigoje totoriai pasižymėjo Drezdeno mūšyje. Į kovą stėjo 58 totorių raiteliai, o jam pasibaigus buvo suskaičiuotas tik 41 totorių karys. Peterswalde totoriai prisidėjo sutriuškinant Prūsijos husarų pulką. Jie ir toliau kovėsi Löwenberge, Weissenfelde ir Altenberge. Tautų mūšyje netoli Leipcigo totorių kariai pademonstravo itin didelę drąsą, kaudamiesi prieš Austrijos kirasierius. Traukiantis iš Leipcigo, kapitono Ulanų eskadronas kartu su švoležierių pulku saugojo Vyriausiąją prancūzų karo štabą ir gynė perėją per Unstruho upę. Eskadronas taip pat dalyvavo puolime ties Eisenachu ir Hanau, kur, kaip ir prie Drezdeno, kartu su švoležieriais patyrė didelių nuostolių.

Nuo 1813 m. gruodžio mėn. Lietuvos totoriai, vis dar vadovaujami kapitono Ulanų, tęsė savo kampaniją Vokietijoje. Jų likučiai buvo pervadinti Prancūzijos kazokų junginiu. Tuo metu jį sudarė 16 vyrų su žirgais ir 7 be žirgų. Totoriai liko švoležierių pulko gretose, ir prie jų prisijungė lenkų Naujosios armijos 3-iasis lengvosios kavalerijos (eklerierių) pulkas. Nuo 1814 m. sausio iki vasario šie du pulkai kovėsi daugelyje mūšių: ties Brienne, La Rothiere, Champauberte, Montmiraille, de Vauchampse, Vieux-Maisonse, Chateau-Thierry, Monterau, de Mery-sur-Seine, kovojo dėl Guillotiero tilto, taip pat Troyerse, Fismese, Berry au Bace, Czaoune, Laone, Reimse, Arcis-sur-Aube, Saint-Diziere, de Vitri, Bourgete ir Paryžiuje.

*(Tęsinys kitame laikraščio numeryje)
(Iš lenkų k. vertė Adas JAKUBAUSKAS)*

Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų vadų pasikeitimo ceremonija

Rugpjūčio 4 d. Kaune, Vieniybės aikštėje įvyko Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų vadų pasikeitimo ceremonija. Pareigas paliekantis vadas brg. gen. Arturas Radvilas Sausumos

pajėgų kovinę vėliavą grąžino Lietuvos kariuomenės vadui generolui Raimundui Vaikšnorui, kuris ją perdavė naujai pasikurtam vadui brg. gen. Nerijui Stankevičiui. Rikiuotėje stovėjo

Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų karinių vienetų, NATO sąjungininkų, Vokietijos 45-osios mechanizuotosios pėstininkų brigados priešakinio valdymo elemento, NATO Daugianacionalinės kovinės grupės, JAV kariuomenės 3-69-ojo šarvuočių ir 1-41-ojo artilerijos batalionų karių būriai su kovinėmis vėliavomis. Šalia šiuolaikinių karių rikiuotėje buvo kariai, dėvintys rekonstruotas įvairių Lietuvos istorijos laikmečių uniformas, taip primindami Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų kūrimosi etapus nuo Žalgirio mūšio iki šių dienų.

Vadų pasikeitimo ceremonijoje dalyvavo Krašto apsaugos ministrė D. Šakalienė, JAV, Vokietijos, Norvegijos, Lenkijos, Nyderlandų, Prancūzijos ir kitų šalių ambasadoriai, karo atašė.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus karo istorikai kartu su LDK generolo Juzefo Bieliako vardo Lietuvos totorių karo istorijos klubo nariais K. Z. Šafranavičiumi ir D. Dzejanavičiumi stovėjo garbės sargyboje.

Renginio metu XVIII a. pabūklų įgula atliko salvę. Įgulai vadovavo artilerijos generolas Arvydas Pociūnas.

Nuotrauka iš VDKM fondų. LT informacija

PROSENELIŲ PĖDSAKAIS

(Pabaiga, pradžia LT 1(183), LT 2(184))

Lina RAJECKAITĖ KARA

Stepas (1897-1942) buvo vedęs Feliciją Aleksandravičiūtę (1905-1946). Susilaukė vaikų Marytės, Rožytės, Silvestro, Zosės, Motiejaus, Jokūbo (1936-1937) ir Ženės.

Marytė (1927-1999) buvo ištekėjusi už Jono Asanavičiaus (1909-2005), gyveno Prienuose. Turi dukras Eleną (1945-1999), Eugeniją ir sūnų Danielių (1955-2010).

Rožytė (1929-1987) buvo raiša, šeimos nesukūrė. Gyveno su brolio Silvestro šeima.

Silvestras (1931-2019), mano senelis, buvo vedęs Zuzaną Aleksandravičiūtę (g. 1928).

Apie jų šeimą pasakojau anksčiau.

Susilaukė trijų sūnų: Danieliaus, Aleksandro ir Broniaus. Gyveno Seniavoje, paskui atsikraustė į Raižius.

Zosė (1933-2001) buvo ištekėjusi už Juozo Makulavičiaus (1912-1972). Susilaukė dukterų Zinaidos ir Ženės. Mirus vyrui, Zosė antrą kartą ištekėjo už Adomo Jablonsko

Stepas Rajeckas

(1919-1999). Gyveno Kerų kaime.

Stepo vaikai: Zosė, Silvestras, Ženė, Marytė ir Motiejus

Motiejus (1935-2022) buvo vedęs Eleną Venskutę (1931-2020). Gyveno Seniavoje, paskui persikraustė į Gripiškes. Turi dvi dukras Genę ir Reginą bei sūnų Joną. Genė – pradinė klasių mokytoja.

Kai mirė tėvai – Stepas sirgo kažkokia plaučių liga, duso; Felicija mirė nuo kraujo užkrėtimo –, Ženė (g. 1941) dar buvo visai maža, todėl ją įsivaikino mamos Felicijos brolis Juozas Aleksandravičius (1907-1964) su žmona Almyra (1911-1994), suteikdami jai savo pavardę. Norėjo įsivaikinti ir Motiejų, tačiau jis nenorėjo pakeisti pavardės ir naktį pabėgo iš Raižių atgal į Seniavą. Ženė ištekėjo už Motiejaus Makavecko (1930-2012). Turi dukras Rožytę ir Zinutę. Gyvena Raižiuose.

Elena (1902-1984) ištekėjo už Jokūbo Aleksandravičiaus (1897-1969). Apie jų šeimą jau pasakojau.

Pristatome dr. Eldarą Šabanovičių

Jau studijų metais aktyviai dalyvavo robotikos varžybose, dirbo universiteto kompiuterių laboratorijoje, laimėjo pirmąją vietą CanSat palydovų varžybose, dalyvavo praktikoje UAB „Lifodas“ kaip elektroninių sistemų programuotojas ir vėliau tęsė darbą pagal specialybę, įgijo vertingos gamybinės, įterptinių ir laboratorinių sistemų programavimo patirties. Tuo metu susidomėjo fotografija, kuri tapo svarbia jo gyvenimo dalimi.

Magistro studijų metu gilinosi į objektų orientacijos nustatymą erdvėje, tezes apgynė sėkmingai ir gavo diplomą su pagyrimu „Cum Laude“, buvo įtrauktas tarp 100 perspektyviausių absolventų. 2015 m. įstojo į doktorantūrą, kurioje tyrinėjo dirbtinių neuronų tinklų įgyvendinimą vaizdams analizuoti realiu laiku. Tuo pačiu prisijungė prie pirmojo lietuviško nanopalydovų startuolio „NanoAvionics“ veiklos, kur dirbo prie LituanicaSAT-2 palydovo, dalyvavo kitose misijose. Kūrė palydovų valdymo ir komunikacijos sistemas, programavo įterptines platformas, vėliau tobulino antžemines misijų valdymo sistemas.

Nuo 2015 m. aktyviai dalyvauja IEEE (Elektros ir elektronikos inžinierių institutas) organizacijos veiklose – nuo studentų skyriaus pirmininko iki IEEE Lietuvos skyriaus sekretoriaus ir profesinių veiklų koordinatoriaus (nuo 2025 m.).

Skaitė pranešimus Latvijoje, Porto, dalyvavo FPGA (lauku programuojamos loginės matricos) mokyklose Latvijoje, stažuotėse Belgijoje ir Lenkijoje. IEEE kongresų Tunise, Vokietijoje, Latvijoje, Portugalijoje, Ukrainoje dalyvis. Šiemet organizuoja IEEE 8-ojo regiono Šiaurės šalių studentų ir jaunųjų profesionalų kongresą, kuris vyks rugsėjo 19-21 d. Vilniuje.

2019 m. apgynė mokslo daktaro disertaciją tema „Sąsūkos dirbtinių neuronų tinklų įgyvendinimas spartinančiuosiuose įrenginiuose vaizdams analizuoti realiuoju laiku“, jam suteiktas elektronikos inžinerijos mokslo krypties technologijos mokslų daktaro laipsnis. Eldaras pradėjo intensyvią mokslinę karjerą: parašė 11 publikacijų periodiniuose mokslo žurnaluose su cituojamumu rodikliu, 2 periodiniuose mokslo žurnaluose be cituojamumo rodiklio, paskelbė 13 mokslo straipsnių mokslinių konferencijų rinkiniuose, gavo apdovanojimą geriausių mokslo straipsnių konkurse VILNIUS TECH, dalyvavo MARA projekte apie mobilumą kaimiškose vietovėse, MITA projektuose apie radarinius jutiklius, tyrė jų taikymą pasitelkus dirbtinį

intelektą žmonėms aptikti ir sekti jų judėjimą per sienas. Jis taip pat yra vienas iš dronų technologijų platformos DBOX kūrėjų, dalyvauja įgyvendinant UAB „IT logika“ 5G projektą,

kuria algoritmus integruotam važiuklės valdymui VILNIUS TECH, dėstė tarptautiniame COIL modulyje per ATHENA aljansą. Buvo išvykęs į stažuotes Lenkijoje ir Belgijoje. 2022 m. Plug-in 2022 renginyje skaitė pranešimą „Dirbtinis intelektas ir automobiliai: ar galime priversti automobilį mąstyti“. Šio Eldaro pristatymo vaizdo įrašas yra prieinamas youtube kanale: <https://www.youtube.com/watch?v=zmdIPz4RRJ>

2021–2023 m. bandė su komanda sukurti dirbtiniu intelektu paremtą nuotraukų redagavimo paslaugą ir dviratininkų grupinių važiavimų organizavimo platformą Cyqler. Remiant Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai įgyvendino „Totorių kelio“ projektą, ir paleido iki šiol veikiančią internetinį puslapį „totoriukelias.lt“. Šiame puslapyje yra surinktos svarbios Lietuvos totoriams asmenybės, vietos ir totorių virtuvės patiekalai bei jų aprašymai, yra įvykių kalendorius ir galimybė pateikti naujienas.

Kiekvieną dieną dr. Eldaras Šabanovičius gyvena tarp kelių pasaulių: skaito paskaitas magistrantams VILNIUS TECH Elektronikos fakultete, tiria dirbtinio intelekto taikymus transporto priemonių aplinkos suvokimo sistemose, kuria naujas technologijas dronų autonomijai bei dalyvauja tarptautiniuose moksliniuose projektuose. Jo dienotvarkė atitinka šiuolaikinio mokslininko etaloną: paskaitų skaitymas, eksperimentavimas, publikacijų rengimas, technologinių startuolių vystymas ir dalyvavimas tarptautinių ir tautinių bendruomenių veiklose.

Šiandien dr. Eldar Šabanovičius yra vienas aktyviausių jaunosios kartos tyrėjų – ne tik kurdamas ateities technologijas, bet ir skatindamas visuomenę įsitraukti į mokslą, mentorystę ir savivugdą. Jo kelias tęsiasi – atliekant misiją, kurioje dera mokslo pažanga, kultūrinis paveldas ir žmogiškosios vertybės.

LT informacija

Svečiai Keturiasdešimt Totorių kaime

Liepos 11 d. Keturiasdešimt Totorių kaime po penktadienio pamaldų apsilankė garbūs svečiai – Nigerijos Federacinės Respublikos ambasados atstovai.

Liepos 18 d. Keturiasdešimt Totorių kaimo musulmonų sunitų bendruomenės namus aplankė ypatingi svečiai – didelė garbė buvo priimti Jo Ekscelencijos M. J. Akbaro, buvusio Indijos užsienio reikalų ministro, delegaciją. Vizito metu Keturiasdešimt Totorių kaimas virto mažyte kultūrų sankirta, kur susitiko senosios tradicijos, pagarba istorijai ir nuoširdus svetingumas.

Dėkojame už šiltą susitikimą ir bendrystę, įprasminančią daugiau nei 630 metų trunkantį totorių buvimą Lietuvoje.

LT informacija

Svečiai iš Nigerijos ambasados

Su svečiais iš Indijos

Totorių etnokultūrinio paveldo praktika bendruomenės nariams 2 etapas

Projektą finansuoja Lietuvos kultūros taryba

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Projekto partneriai: Asociacija Keturiasdešimt totorių kaimo totorių krašto bendruomenė; Viešoji įstaiga Pas Totorius; Keturiasdešimt Totorių kaimo musulmonų-sunitų bendruomenė

Projekto įgyvendina VšĮ Gyvenimo praktikos centras

Daugiau informacijos www.gyvenimopraktika.lt

GYVENIMO
PRAKTIKOS
CENTRAS

TAUTINIŲ MAŽUMŲ DEPARTAMENTAS
PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS

Laikraščio leidimą iš dalies finansuoja Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Sveikiname LTBS pirmininką **Motiejų JAKU-BAUSKĄ** su gražiu 65-erių metų jubiliejumi! Linkime geros sveikatos, neblėstančios energijos vadovaujant Lietuvos totorių bendruomenių sąjungai!

*Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga
Visos Lietuvos totorių bendruomenės*

Sveikiname Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininką **Kęstutį Zenoną ŠAFRANAVIČIŲ** su gražiu 65-erių metų jubiliejumi! Linkime geros sveikatos, laimės ir dar ilgo vaisingo vadovavimo bendruomenei!

*Kauno apskrities totorių bendruomenė
Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga
Žmona Jūratė, dukros Vaiva ir Lina*

Garbingo 85-erių metų jubiliejaus proga **Emilija ALEKSANDRAVICIENĖ** sveikina duktę Lilę ir žentas Aleksandras Rajeckai, anūkai Edita ir Vilius, penki proanūkiai! Linkime geros sveikatos, laimės ir dar ilgų gyvenimo metų!

*Kauno apskrities totorių bendruomenė
Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga*

Dėl **Aleksandro SELIMAVIČIAUS (1951 – 2025 m.)** mirties nuoširdžią užuojautą žmonai Marytei, sūnui Aurelijui, dukroms Editai, Ingridai ir Violetai bei kitiems artimiesiems reiškia

*Alytaus apskrities totorių bendruomenė
Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga*

Dėl **Raisos Krinickaitės MILKAMANOVIČ (1945 – 2025 m.)** mirties nuoširdžią užuojautą dukrai Zitai bei kitiems šeimos nariams ir artimiesiems reiškia

*Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga
Keturiasdešimt Totorių kaimo musulmonų
sūnių bendruomenė*

*Vilniaus miesto totorių bendruomenė
Kauno apskrities totorių bendruomenė*

GRIGIŠKĖSE BUS ATIDARYTAS SKVERAS

Grigiškėse, „Dalyvauk! Vilnius“ projekto rėmuose laimėjo skvero „Totorinė“ idėja, kuri taps ne tik jaukia poilsio vieta visai Grigiškių bendruomenei, bet ir reikšminga erdve Lietuvos totorių istorijai puoselėti. Nuoširdžiai sveikiname idėjos autorius, totorių bendruomenės atstovus Grigiškėse, kurie pavyzdinčiai ištraukė į projekto idėjos sklaidą ir pristatymą visuomenei. Idėjos įgyvendinimas numatytas jau 2025 m. Įgyvendinimo vieta: skveras Jaunimo skg./ Kunigiškių g. (Obelių sodas). Idėjos įgyvendinimui skirtas biudžetas – 16 000 eurų. „LT“ informacija pagal Grigiškių seniūnijos informaciją.

Pasaulio lietuvių žaidynėse Palangoje

Liepos 3-6 d. Palangoje vykusiose XII pasaulio lietuvių sporto žaidynėse dalyvavo Karolina ir Viktorija Šafranavičiūtės.

Teniso moterų dvejeta varžybose jos laimėjo bronzos medalį. Daugiau informacijos galima rasti adresu – <https://www.itlietuviai.lt>

Lietuvos totoriai

Leidžiamas nuo 1995 m. sausio mėn.

ISSN 1822–2072

Adresas:

V. Putvinskio 42,

LT-44211 Kaunas

El. paštas: jonridz@ktu.lt

www.ltim.lt

Autorių ir redakcijos nuomonės gali nesutapti.

Steigėjai: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Leidėjas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Vyriausiasis redaktorius: Jonas Jonušas ☎ 8 679 86993

Administratorius: Kęstutis Šafranavičius ☎ 8 698 72926

Atsakingasis sekretorius: Jonas Ridzvanavičius ☎ 8 612 11797

Lietuvių kalbos redaktorius: Jonas Jonušas ☎ 8 679 86993

Tikėjimo klausimai: Romas Jakubauskas ☎ 8 674 17 710

Spausdino: Spaustuvė „Morkūnas ir Ko“

Užsak. Nr. Tiražas – 300 egz.